

mediji v Zahodni Evropi močno podvrženi ekonomskim in tehnološkim izzivom, so v Vzhodni Evropi ujeti v partijsko-politične okvire in na široko uporabljani (zlorabljeni?) za politične koristi, toda v obeh delih Evrope je podobno zapostavljen družbeni in kulturni pomen medijev. Vendar pa opisane pomanjkljivosti (vrzeli ne pomenijo, da avtor ne pušča prostora za optimizem, upoštevaje čas in ustrezne okoliščine lahko razvoj novih sistemov medijev prinese nove priložnosti za demokratizacijo medijev in ustrezne izkušnje za vse države, ki bodo še stopile na pot demokracije.

Ceprav je težko zajeti vse pomembnejše probleme, ki se pojavljajo v povezavi med procesi demokratizacije in reformo medijev v Vzhodni Evropi ali v razpravah o tem, pa knjiga mednarodno uveljavljenega profesorja komunikologije in sociologije informacij Slavka Splichala Mediji onkraj socializma ponuja širok pregled nekaterih najpomembnejših in pogosto protislovnih problemov in sproža nekaj temeljnih vprašanj za nadaljnjo razpravo. Knjiga ponuja izvrsten teoretični vpogled in empirično utemeljeno raziskovanje sedanjih sprememb in prispeva k razumevanju medijskih protislovij, ki izhajajo iz novejšega političnega in ekonomskega razvoja. Knjiga je razdeljena na pet poglavij, ki obravnavajo: 1. civilno družbo, informacijsko revolucijo in komunikacije; 2. medije in demokratizacijo v Vzhodni in Srednji Evropi; 3. ekonomsko obnovo in demokratizacijo oz. privatizacijo kot »magični ključ«; 4. mobilizacijo države in nadzor nad medijskimi organizacijami; ter 5. postsocializem in mediji med paternalizmom in pluralizmom. Knjigo bodo brali vsi, ki jih zanima razvoj demokracije in svobode ter niso zaslepljeni z manipulacijo medijev. Še posebna oblika te knjige sta njena primerjalna metodologija in dejstvo, da avtor ni enostransko usmerjen v glorifikacijo katerega koli modela demokratizacije.

Marian Brezovšek

PAVEL GANTAR

Sociološka kritika teorij planiranja

(Znanstvena knjižica, FDV, Ljubljana 1993)

Delo Sociološka kritika teorij planiranja je nastalo v času, ko so se zrušili (centralno) planski sistemi vzhodnoevropskih držav. Ob tem pa se nam zastavlja vprašanje, ali je planiranje sploh še možno in smiselno. Na to in še druga vprašanja v zvezi s tem ponuja številne odgovore omenjena knjiga. Na tem mestu se bova omejila na kratek prikaz knjige, medtem ko bosta strokovna ocena in razprava o njej gotovo še sledili.

V uvodu si avtor, ki se je zadnja leta intenzivno ukvarjal s sociologijo (urbanističnega) planiranja, zastavi vprašanje: »V kakšnih družbenih in političnih okoliščinah se planiranje dogaja, na podlagi kakšnih metod in teorij planerji načrtujejo in delujejo (Gantar 1993, 7)? To vprašanje je bilo postavljeno zaradi nezadovoljstva, ki ga je sprožilo vprašanje, kako to, da je (urbanistično) planiranje pogosto neuspešno in da se prizadevanja, da bi uresničili cilje, ki smo si jih zastavili s planiranjem, sprevržejo v nekaj povsem drugega, pogosto celo nezaželenega.

V prvem delu: Planiranje kot predmet sociološkega proučevanja izoblikuje sociološke nastavke za kasnejšo analizo teorij planiranja. Najprej opredeli pomembnost proučevanja problematike sociologije planiranja. Oriše pa tudi različne pristope oziroma konceptualne problematike planiranja. Pri tem se zadrži pri najslošnejši opredelitvi planiranja. Opredeli jo kot problem posredovanja med znanjem (vedenjem) in družbenim (intervenističnim) delovanjem ter ga uokviri v razmerju med teorijo in prakso. V nadaljevanju poudari dve glavni vprašanji:

a) Kakšen je status sociološkega znanja (oziroma sploh znanja o družbi in družbenih procesih) in kako ga lahko uporabimo za potrebe planiranja?

b) Kakšna je narava družbenega delovanja (intervencionizma), še posebej glede na »logiko« samega delovanja in posledice, ki jih prinaša?

Rezultati raziskovanja teh vprašanj so predstavljeni kot:

1. Nastanek sociologije kot posebne družbene znanosti, ki sovпада z njeno plansko oziroma usmerjevalno naravnostjo. Po vzoru naravoslovnih (pozitivističnih) znanosti se poskuša opredeliti kot globalna družbenosmerjevalna znanost.

2. Sociološke obravnave problematike družbenega usmerjanja oz. planiranja se bistveno razlikujejo po tem, kako konceptualizirajo problematiko družbenega delovanja kot svoj predmet raziskovanja. Ali obstajajo med naravoslovnimi in družboslovnimi znanostmi kakšne posebnosti, ki bi zahtevale tudi posebne pristope? Avtor nam postreže s pomembnim spoznanjem o samorefektivnosti družbenega delovanja, ki vsekozi spreminja razmere, v katerih to delovanje poteka.

Pristope bi lahko razdelili v dve skupini:

1. Tiste, ki temeljijo bolj na (neo)pozitivističnih spoznavnoteoretskih predpostavkah, poudarjajo objektivnejše značilnosti družbenih sistemov. Planiranje je dojeta kot dejavnost, ki človekovo delovanje prilagaja zahtevam in potrebam, ki jih narekujejo »razvojna logika« družbenih sistemov.

2. Drugi pa, ki temeljijo na hermenevitičnih razlagah, poudarjajo subjektivne delovanske vidike. Planiranje je dejavnost, ki je usmerjena k uresničitvi določenih ciljev, ki jih zgolj s spontanim delovanjem ni mogoče doseči.

3. Avtor razkriva logiko družbenega delovanja in problem, kako pojasniti agregiranje množstva individualnih delovanj na kolektivni ravni. Rezultat tega je dokaz obstoja ireduktabilnih razlik med cilji in načrtom delovanja na eni strani in dejanskimi rezultati na drugi strani. (Pojav samodinamike napovedi in nenamernih posledic družbenega delovanja).

4. Kot politologoma pa se nama zdi edina pomanjkljivost prvega dela ta, da na tem mestu niso obravnavani tudi institucionalni in organizacijski vidiki problematike planiranja. Res pa je, da sociologi poskušajo preseči zgolj institucionalno opisovanje in odpreti širše razsežnosti problematike planiranja. Gre namreč za vprašanje, kako je v posameznih teorijah planiranja povezano znanje z viri (kadrovskimi in finančnimi) in politično močjo za uresničevanje planov (Gantar 1993, 84). Za kakšne tipe organiza-

cij gre in kako je ta dejavnost vmeščena v institucionalni družbeni sistem? To bi obravnavani temi dalo vsekakor bolj zao-kroženo podobo.

V drugem delu: Planiranje in kriza je planiranje obravnavano v družbenozgodovinskem kontekstu industrijskih družb. Ob tem je prikazano, kako in zakaj se je pojavila ideja (celovitega) družbenega usmerjanja. Nato ugotavlja, da če jim je z uporabo mehanizmov planiranja uspelo obvladati nekatere razvojne probleme (predvsem v krizah), pa je planiranje samo porajalo nove probleme, še posebej v tistih družbenih sistemih, ki temeljijo na mehanizmih centralnoplanskega urejanja. Sklepna ugotovitev tega drugega dela se lahko glasi: razmerje med planiranjem in krizo je ambivalentno: planiranje je sredstvo in način preseganja kriznih procesov in obenem neizbežen vir novih kriz (Gantar 1993, 10).

V tretjem delu: Primerjalna analiza sodobnih teorij planiranja je prikazano bolj diferencirano obravnavanje planiranja, ki obsega tale področja:

- a) proučevanje teorij planiranja,
- b) empirično sociološko in politološko raziskovanje dejavnosti planiranja,
- c) razprava o t.i. proceduralnih vidikih planiranja.

Zatem sledita teoretska opredelitev pojma planiranja kot posebne oblike družbene regulacije oz. intervencije ter opredelitev razmerja med njimi. Pri tem loči med teorijami planiranja, ki se nanašajo na postopek planiranja, in teorijami v planiranju, ki jih označi kot tiste, ki se uporabljajo kot vsebinska podlaga pri planskih posegih. Nadalje je govor o racionalnosti pri planiranju in ugotavlja, da se vsako planiranje utemeljuje na racionalnosti. Poleg tega tudi prikaže glavne koncepte racionalnosti in jih obrazloži s primeri.

V zadnjem delu tretjega poglavja pa poda primerjalno analizo teorij planiranja (teorije racionalnega planiranja, planiranje v majhnih korakih, večnivojsko planiranje, radikalno planiranje in planiranje kot komunikativno delovanje) (Gantar, 1993, 232).

Ugotovitve tega poglavja so po Gantarju: »Prizadevanja po izgradnji teorij planiranja lahko označimo kot človekov razumljiv poizkus, da bi reduciral negotovost prihodnosti. Določene teorije gradijo na človekovem razumu, druge na njegovi nepopolno-

sti, spet tretje gradijo na človekovi sposobnosti soočiti se še s tako velikimi spremembami« (Gantar 1993, 277).

Nobenega posebnega dvoma ni, da se pisec te knjige pridružuje tistim, ki zastopajo stališče skromnosti pri presoji zmožnosti razuma za načrtovanje in usmerjanje.

Sklepne misli pa strne v naslednjih ugotovitvah (Gantar 1993, 280):

1. Spreminja se narava razprave o planiranju. Ideološke kontroverze, ki so dolgo obremenjevale to razpravo, se umikajo in prepuščajo mesto spoznavnoteoretskim vidikom, oviram in možnostim družbenega planiranja.

2. Etični vidiki planiranja pridobivajo pomen.

3. V razne oblike planiranja vse bolj vstopa ekološka paradigma, ki temelji na spoznanju o končnosti virov, s katerimi razpolagamo, in ireverzibilnosti človekovih posegov v ureditev razmerja z naravo.

4. Prizadevanja za oblikovanje splošne družbene teorije bodo še naprej pomembno vplivala na sociološko raziskovanje planiranja in na oblikovanje ter kritiko teorij planiranja, še posebej pa na oblikovanje metateorije planiranja oziroma družbenega (samo) reguliranja.

Ob koncu predavitve bi rada opozorila, zakaj je razprava o teorijah planiranja (planiranje razumljeno v širšem pomenu kot problem človekovega zavestno usmerjenega razvoja. Pri tem je sociologija planiranja razumljena kot družboslovna analiza položaja planiranja v družbi, njegov razvoj in funkcije.) potrebna in smiselna.

Misliva, da je predvsem zato, ker so razprave o planiranju »da ali ne« oz. planiranje ali trg z zlomom enega od konkurenčnih si gospodarskopolitičnih sistemov izgubile svoj smisel. Vse bolj se zastavljajo vprašanja, kje in na katerih področjih družbenega življenja je mogoče in sploh treba usmerjati razvojne procese ter s kakšnimi metodami in tehnikami je to mogoče storiti, ne da bi dilemo svoboda ali omejevanje preveč potisnili v eno stran.

Predstavitev pa bi rada sklenila še z dvema ugotovitvama: znanje o sociologiji planiranja je zelo heterogeno oz. interdisciplinarno, kajti vključuje vse od sociologije, ekonomije, političnih znanosti, geografije do matematike. Avtor obsežno znanje s teh področij plodno uporabi v svoji sociološki

(in ne zgolj ideološki) kritiki teorij planiranja.

Aleksander Resman

Marjan Zadel

JACQUES LESOURNE

Obrazovanje & društvo

(Izazovi 2000. godine, Educa, Zagreb, 1993, str. 346)

Naraščanje pomanjkljivosti vzgojno-izobraževalnega sistema je skupna značilnost vseh industrijskih družb, in ne samo njih. Nujno se postavlja vprašanje o možnih vzrokih teh pomanjkljivosti ter o sredstvih in načinih njihovega preseganja.

To je v knjigi *Izobraževanje & družba* poskušal narediti Lesourne, sedanji direktor *Le Monda* in direktor projekta *Interfuturs* v okviru OECD-ja, ekonomist in futurolog z mednarodnim ugledom ter avtor številnih knjig. Lotil se je naloge, ki mu jo je zaupalo ministrstvo za šolstvo v Franciji: da izdela študijo o sedanjih odnosih med izobraževanjem in družbo in njihovo prihodnostjo. Knjiga je nastala v sodelovanju s profesorjem Michelom Godetom in ob pomoči mnogih strokovnjakov z različnih področij dejavnosti. V njej je analizirana zgodovina francoskega šolskega sistema v primerjavi z mnogimi drugimi, poskuša pa odgovoriti na tale pomembna vprašanja:

Kakšne cilje naj bi postavil šoli in prihodnji izobrazbi? Kakšne oblike izbire uporabiti v izobraževanju? Za kakšno vsebino pouka naj se opredelimo? Kakšne učitelje izbrati in kako jih zaposlovati? Kako financirati vzgojno-izobraževalni sistem? Avtor na to vprašanje ne daje končnih odgovorov, ampak jih umešča v novo svetovno okolje – gospodarsko, znanstveno-tehnološko, kulturno-duhovno, v celovito družbeno okolje, kot se bo izoblikovalo v naslednjih petnajstih letih.

Knjigo sestavljajo uvod, štiri poglavja in